

Kohtaamisia koulumaailmassa – seksuaalikasvatushetkiä tunne- ja turvataidoista

1.1.-31.12.2024 olemme kiertäneet 44 koulua Pohjois-Savon alueella ja pitäneet yhteensä 170 seksuaalikasvatusteemaista oppituntikonaisuutta.

Olemme tuona aikana kohdanneet yhteensä 3022 4.–6.-luokkalaista lasta ja nuorta seksuaalikasvatusteemojen äärellä. Olemme järjestäneet 10 etävanhempainiltaa sekä yhden live-vanhempainillan ja kohdanneet niiden välityksellä 70 huoltajaa/kasvattajaa/vanhempaa.

Olemme pitäneet kolme ammattilaisille suunnattua koulutusta yhteistyössä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön työntekijän kanssa. Koulutuksiin on osallistunut yhteensä 38 oppilashuollon työntekijää ympäri Pohjois-Savoa. Oppilashuollon henkilöstön kanssa on tehty myös työparityöskentelyä oppituntien aikana. Lisäksi olemme tehneet yhteistyötä Kuopion kaupungin ”Turvataitoja perusopetukseen” – hankkeen työntekijöiden kanssa ja pitäneet heidän kanssaan yhteisen seminaarin sekä livevanhempainillan. Seminaariin osallistui 30 lasten ja nuorten kanssa työskentelevää ammattilaista.

Itse seksuaalikasvatustuntien aikana on käyty läpi seuraavia aiheita ja teemoja

- Mitä tunne- ja turvataidot ovat
- Keho ja kehon muutokset murrosiän aikana
- Seksuaalisuus ja sen kehittyminen murrosiässä
- Omat ja muiden rajat
- Some ja siellä kohdatut ilmiöt
- Ihmissuhteet (osan 6.-luokkalaisten kanssa).

Teemat ja niihin liittyvät harjoitteet ovat valikoituneet niin aiemman seksuaalikasvatushankkeen kautta, kuin palautteiden pohjalta. Suurin osa tehtävistä ja harjoitteista on ollut valmiina jo tämän hankekauden alusta, mutta hankekaudella on kehitetty uutta, ihmissuhteisiin ja sosiaaliseen mediaan liittyvää materiaalia ja oppituntikonaisuutta erityisesti 6.-luokkalaisille.

Aiheita on käsitelty pääosin toiminnallisten menetelmien ja harjoitteiden kautta, joita on tehty niin yksin, kuin pienissä ryhmissä. Tuntien aikana on näyttäytynyt melko isojakin tiedollisia eroja saman ikäryhmän sisällä. Esimerkiksi kehossa tapahtuvat muutokset, kehon eri osat sekä seksuaalisuuteen liittyvä sanasto ovat olleet joko hyvin tuttuja tai sitten täysin vieraita.

Omia ja muiden rajoja on käyty läpi Kahoot-visailun muodossa. Kahootin avulla on kysytty niin mielipiteisiin pohjautuvia, kuin lakiin pohjautuvia kysymyksiä omiin ja muiden rajoihin liittyen. Pelailun ohessa lasten ja nuorten kanssa on käyty läpi mm. suojaikärajat sekä se, mitä ne käytännössä tarkoittavat.

Sosiaalista mediaa ja siellä kohdattuja ilmiöitä on käyty läpi toiminnallisen tehtävän sekä keskustelun kautta. Toiminnallisen tehtävän aikana käytiin läpi esimerkiksi sitä, miten voi toimia tilanteessa, jossa vastaanottaa toisen lapsen tai nuoren alastonkuvan. Tuntien aikana käytiin läpi myös sitä, mitä grooming tarkoittaa. Monelle oppilaalle grooming-termi ei ollut tuttu, mutta kun tuntien ohjaaja lähti avaamaan termiä sekä antoi esimerkkejä grooming-tilanteista, oli grooming ilmiönä kuitenkin monelle tuttua. Oppilaiden kanssa käytiin läpi sitä, kuinka voi toimia, jos kohtaa groomingia erityisesti sosiaalisen median alustoilla. Oppilaille korostettiin sitä, kuinka tärkeää on kertoa luotettavalle aikuiselle, jos on kohdannut groomingia. Lisäksi korostettiin sitä, että lapsi tai nuori ei ole grooming-

tilanteessa koskaan tehnyt mitään väärää, edes silloin, jos hän itse olisi aloittanut viestittelyn. Oppilaille kerrottiin myös siitä, että grooming-tilanteisiin ja kaikenlaiseen sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan häirintään on saatavilla apua ja tukea. Oppilaat saivat myös tietoa erilaisista palveluista, joihin voi olla yhteydessä, jos on kohdannut häirintää tai saanut vaikka epäilyttävän viestin.

Ihmissuhteisiin ja sosiaaliseen mediaan painottuvaa materiaalia kehitettiin kevään aikana aikaisempien palautteiden sekä ajankohtaisten ilmiöiden pohjalta. Kehittämistyötä tehtiin yhdessä Settlementti Puijolan sometyöntekijän kanssa. Vuoden aikana uutta materiaalia sekä 3 x 45 minuuttia kestävää oppituntikokonaisuutta testattiin yli 360 6.-luokkalaisten kanssa. Materiaaleissa korostuivat ihmissuhteet, omat ja muiden rajat, ajankohtaiset aiheet ja ilmiöt (porno, incel, grooming, ehkäisy, sokerideittailu, shippaus, sexting).

Oppilailta kerättiin tuntien päätteeksi anonymi palaute. Palautteessa lapsilta kysyttiin, mikä tuntien aikana oli mielenkiintoisinta, oppivatko lapset jotain uutta esimerkiksi suojaikärajoihin tai kehoon liittyen sekä sitä, että onko heidän rajojaan joskus ylitetty. Palautteista kävi ilmi, että omat ja muiden rajat, Puijolan tarjoamat chat- ja sosiaalisen median palvelut sekä keho ja kehon muutokset murrosiässä olivat lasten mielestä kaikkein mielenkiintoisimpia aiheita. Uuden kokonaisuuden mielenkiintoisimpia asioita olivat sosiaalinen media ja sen ilmiöt, käsikirjoitusten tekeminen tunne- ja turvataitoihin liittyen sekä case-työskentely. Palautteissa korostuivat siis selkeästi toiminnalliset menetelmät. Palautteista kävi ilmi myös se, että monien rajoja oli ylitetty. Eniten lapset ja nuoret olivat kokeneet nimittelyä, nolaamista ja haukkumista.

Yli kymmeneltä prosentilta lapsista oli pyydetty tai he olivat vastaanottaneet alastonkuvia aikuiselta. Yli viisi prosenttia lapsista oli joutunut aikuisen seksuaalissävyytteisen yhteydenoton kohteeksi ja noin kolmea prosenttia lapsista oli painostettu seksuaaliseen tekoon.

Lapset saivat halutessaan kirjoittaa myös avointa palautetta tunteista. Pääosin kirjalliset palautteet koskivat tuntien sisältöä, joko tunteista tykättiin tosi paljon tai sitten kerrottiin, että oli tylsää tai tunteilla käsitellyt aiheet koettiin tylsinä tai noloina. Moni olisi myös halunnut jutella lisää kuukautisista. Osaa taas mietitytti se, että miksi seksuaalisuuteen liittyvistä asioista pitää ylipäättään puhua. Pääosin lapsilta saatu palaute oli hyvää ja kehittäväää.

Myös tunteille osallistuneilta opettajilta sekä kouluavustajilta tai muulta opetushenkilökunnalta pyydettiin palautetta anonymisti. Kouluhenkilökunnalta saatu palaute oli pääosin positiivista. Moni koki, että tuntien sisältö oli ajankohtaista, ikätasoista ja asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä ja suoraan. Toiminnallisuus koettiin myös opetushenkilöstön puolelta hyvänä asiana. Kiitosta tuli myös siitä, että oppilaiden kysymyksiin vastattiin. Moni toivoi niin kirjallisissa palautteissa, kuin suullisissa palautteissa, että tunteja pidettäisiin joka vuosi ja moni koki, että koulun ulkopuolelta tuleva ihminen on paras pitämään vastaavia tunteja. Tämä palaute tuli myös työpareina toimineilta oppilashuollon työntekijöiltä.

Huoltajia on tiedotettu seksuaalikasvatustunneista ennakkoon Wilman kautta. Huoltajille suunnatussa Wilma-viestissä on kerrottu tuntien sisällöstä sekä tulevien vanhempainiltojen ajankohdat sekä tunteja ohjaavan työntekijän yhteystiedot. Huoltajilta tuli yksittäisiä yhteydenottoja ennen tunteja koskien tuntien sisältöä sekä yksittäisiä palautteita.

Hankkeen aikana tehtiin seuraavia huolestuttavia havaintoja

- Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista tai muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvista lapsista ja nuorista integroitiin tuntien ajaksi isompiin luokkiin ja näin ollen tieto ei ollut heille riittävän saavutettavaa.

-Lasten ja nuorten käyttämä asenteellinen, leimaava ja eriarvoistava puhe, johon harvoin myös puututtiin koulun henkilökunnan toimesta. Usein näissä tilanteissa ja puheissa viitattiin joko seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin tai eri kulttuuritaustoista tuleviin henkilöihin.

-Tunneilla esiintyi toisinaan myös kiusaamista, joka näyttäytyi esimerkiksi nimittelynä tai ulkopuolelle jättämisenä.

-Usealla koululla tuli näkyväksi myös lasten ja nuorten välinen keskinäinen fyysisyys, kuten lyöminen, läpsiminen tai koskettaminen muutoin ilman lupaa, johon ei myöskään puututtu riittävästi koulun henkilökunnan toimesta.

-Oppilailta tullut palaute, erityisesti lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan osalta. Prosentit ovat pysyneet edelleen korkealla ja tämä ilmenee myös kouluterveyskyselyistä.

-Huoltajien vähäinen osallistuminen vanhempainiltoihin sekä asenteellinen suhtautuminen seksuaalisuuteen liittyviä teemoja kohtaan, joka näyttäytyi esimerkiksi yhteydenottoina ennen tunteja sekä lasten ja nuorten puheista.

-Oppilashuollon ymmärrys ja osaaminen seksuaalikasvatuksesta alueellisesti hyvin vaihtelevaa.

-Seksuaalisuudesta puhuminen koetaan edelleen häpeällisenä ja vaikeana, niin lasten ja nuorten, koulun henkilöstön kuin huoltajien osalta. Tähän liittyy osaltaan vanhentunutta tai vääristynyttä tietoa, kuten esimerkiksi se, että ajatellaan puhuttavan pelkästään seksistä, kun puhutaan seksuaalisuudesta.

-Lasten ja nuorten elämässä paljon ajankohtaisia aiheita ja ilmiöitä, joista koulun henkilöstö ja huoltajat eivät ole tietoisia tai heillä ei ole riittävästi ymmärrystä aiheesta.

-Kuopion kaupungin ”Turvataitoja perusopetukseen”-hankkeen työntekijät ovat kouluttaneet peruskouluille tunne- ja turvataitovastaavia sekä kehittäneet tunne- ja turvataitokasvatukseen liittyvää vuosikelloa. Tästä huolimatta Kuopion alueen kouluilta tulee eniten kyselyitä Settlementti Puijolan pitämistä seksuaalikasvatustunneista.